

Jelentés a Kaposvárt elkerülő 61-es számú főút 2. lelőhelyén végzett feltárásról

BÁRDOS EDITH és VARGA MÁTÉ

Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum
H-7400 Kaposvár, Fő u. 101., e-mail: vargamate12@gmail.com

BÁRDOS, E. & VARGA, M.: *Report on the archaeological excavations of site number 2 on the bypass of Road 61, Kaposvár.*

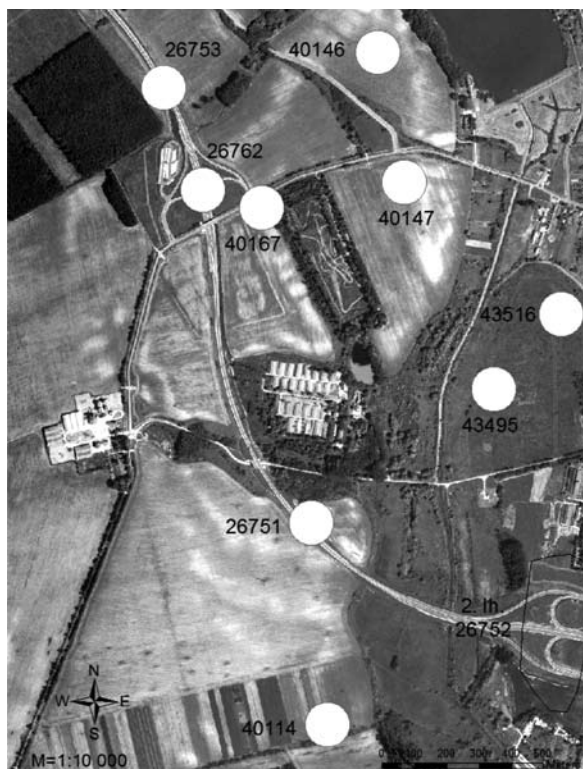
Abstract: The preliminary explorations of the bypass of road 61 to the North of Kaposvár took more years. Among the excavations in the paths of the new highway, one of the greatest and most important is the excavation of site number 2 to the South of Toponár. The excavation is located on the Eastern bank of Stream Deseda. The territory was almost always suitable for settlement. It is proved by the fact that we found artifacts from 9 period-cultures from the late Neolithic to the late Medieval period. On the site of the excavations there is an outstanding amount of scattered cremation burials and urn graves from the period of the Transdanubian Encrusted Pottery Culture, as well as the cemetery established in the 11th century, in the Arpadian-age. The extended area of the excavations was settled intensively in the late Avar-age and in the early Arpadian-age.

Keywords: settlements: Late Neolithic (Lengyel Culture), Copper Age (Boleráz Group, Balaton-Lasinja Culture, Baden-Pécel Culture), Early Bronze Age (Somogyvár-Vinkovci Group), Middle Bronze Age (Transdanubian Encrusted Pottery Culture), Iron Age (La Tène D, Celtic Age), Late Medieval Period; cemeteries: Transdanubian Encrusted Pottery Culture, Early Arpadian-Age (11th century)

A lelőhely és a feltárás¹

A Kaposvárt elkerülő 61-es számú főút megelőző és leletmentő feltárási 1999-ben kezdődtek. A munkálatok több lelőhelyet is érintettek a nyomvonalon.² A 2. számú lelőhely³ Kaposvártól észak-északkeletre, Toponártól dél-délnyugati irányban, a Deseda-pataktól keletre, egy észak-déli irányú dombhát déli végén található. Ezen a részen a Deseda-patak mocsaras árterületének szélessége több mint 400 méter, ez az árterület választja el a vízfolyás két oldalán lévő egy-egy dombhátat. A keleti oldalon lévő domb nyugati és déli irányba is lejt. A lelőhelytől északra egy átkelő található a patakon, ami több száz éves, hiszen már az első és a második katonai felmérésen is látható, de valószínű, hogy a korábbi évszázadokban is használatban volt (1. ábra).

A lelőhelyen korábban már két ízben is volt megelőző feltárás. 1999-ben 10 ezer m² területen 139 ré-

1. ábra: A 61-es számú főút és a lelőhely elhelyezkedése

gészeti objektum került feltárára az alábbi korszakokból⁴: késő neolitikum (lengyeli kultúra), rézkor (Balaton-Lasinja kultúra, baden-péceli kultúra), bronzkor: kora bronzkor (Somogyvár-Vinkovci csoport), középső bronzkor (dunántúli mészbetétes edények népének kultúrája), vaskor (La Tène D, kelta), középkor (késő Árpád-kor). Míg 2000-ben Bárdos Edith végzett leletmentést, és szeptember 18. és november 2. között 146 régészeti objektum került napvilágra az alábbi korszakokból: késő neolitikum (lengyeli kultúra), rézkor (baden-péceli kultúra), középső bronzkor (dunántúli mészbetétes edények népének kultúrája). Utóbbi kultúra idejéből egy szórthamvasztásos és urnás temető sírjai is feltárára kerültek (76 sír). A két év leletmentő ásatásai során összesen 285 objektumot sikerült feltárni. A korábbi évek eredményei nyomán 2001-ben a lelőhely teljes feltárása volt a cél, ezért 2001. március 19.

1 A jelentés elkészítésében nyújtott segítségért köszönet Horváth Péternek, Deres Ádámnak és Bodor Gergelynek. Az angol és német nyelvű fordításokért köszönet Nagy-Tóth Máriának (RRM) és Ujhelyi Nóráknak (CEU).

2 Költő 2000, RégKut 1999, 215, RégKut 2000, 157-158; A feltáráshoz továbbá lásd: RégKut 1999, 213-215, RégKut 2000, 158-159, Gallina 2000, Bárdos 2000, Somogyi 2000, RégKut 2001, 174-175, RégKut 2002, 221-223, Somogyi 2002, Gallina 2002, Somogyi 2004, Gallina és Somogyi 2004a, Gallina és Somogyi 2004b.

3 A lelőhely azonosítója: 26752

4 Az ásatást Bárdos Edith és Gallina Zsolt vezette, Gallina 2000, RégKut 1999, 214.

– november 23. között feltárást végeztek a Somogyi Megyei Múzeumok Igazgatóságának munkatársai.⁵ Az ásátás során 56 ezer m² területen 2973 régészeti objektumot tártak fel, így a három ásátási évben összesen 3258 objektum került elő, a teljes feltárt terület nagysága 69 ezer m².

A lelőhelyen talált korszakok

A neolitikus és rézkori gödörobjektumok feltárásánál 50 centiméter vastag földréteg leszedése után jelentkeztek a barna agyagos rétegben. Feltárásuk után a domb központi, mintegy 24 ezer négyzetméternyi területén még 50–70 centiméter vastag földréteg leszedése volt szükséges, hogy a sárga löszös altalajban jelentkező cölöplyukas jelenségek és egyéb gödörobjektumok megfoghatóak legyenek. Az 1829 darab cölöplyuk egy része neolitikus, más része a rézkori településhez tartozik.

Az első megtelepedő népcsoport, a késő neolitikumban a lengyeli kultúra népessége volt. A nagy kiterjedésű dombon teljes szélességben megtaláljuk ezen kultúra településmaradványait: gödörobjektumokat, valamint a házak cölöplyukait, s a település objektumai között elszórtan, rendszer nélkül eltemetett halottait. A több száz neolitikus gödörobjektum a dombtető lekopottsága miatt erőteljesen lepusztult, a megmaradt gödöralkak így is nagy mennyiségű, gazdag kerámiaanyagot, kő-, és csontanyagot, állatcsontanyagot tartalmaztak. A lengyeli kultúra leletanyagát tartalmazó objektumoknak több mint fele (50 %-a) gazdagon festett kerámiát tartalmazott. Vörös és fekete, ritkán sárga festésű edények töredékei, csótalpas tálak, agyagkanalak, csőrös füllel díszített edények és nagy mennyiségben kopangók kerültek elő. Kiemelkedőek a neolitikus kisplasztikák, a vallási élet rekvizitumai, ún. idolk töredékei, házi szentélyek tartozékai, valamint festett állatszobrocskák (727. és 901. sz. objektumok). A feltárt emberi kéz, vörös festéssel, feltehetően edény oldalából tört le (691. sz. objektum), a 708. sz. objektumból egy női szobortöredék került elő, feje és kezei hiányoznak. A 735., 1829. és 1820. sz. gödrök 1–1 gömb formájú, kör átmetszetű nyakon ülő emberi fejet tartalmaztak. Az 1834. sz. objektumból fekete agyag istenszobor töredékei kerültek elő. A feltárás során összesen 11 őskori temetkezés került elő gödörhullák és zsugorítottan eltemetettek formájában. Két sír kivételével melléklet nélküliek, van ahol vörös festett kerámia volt a halott mellett.

A rézkor idején a bolerázi csoport elsősorban a domb déli felét használta. Házmaradványok, szemétdöbrök, agyagnyerőhelyek, tárolóvermek tartoznak a településhez, amelyek nagy mennyiségű, gazdag kerámiaanyagot tartalmaztak. Két rézkori objektumban 1–1 agyagoltár töredékeit tártuk fel (578. és 597. sz. objektumok), az 1731. sz. objektumból egy csont nyílhegy került elő.

A középső rézkor idején, a Balaton-Lasinja kultúra népének itt létekor készülhetett az a nagy méretű körárok (174. sz. objektum), amely a dombtető északi részét uralja. A körárok átmérője 140 méter, az útépítő földmunkálatok miatt csak részlegesen tudtuk feltárni. Az árok keresztmetszete V alakú, több bejáratral rendelkezik. Az árok belső terében korábbi (késő neolitikus) és későbbi korszakból származó (rézkor), s kevés Balaton-Lasinja kultúrába tartozó gödörfenék került elő, erőteljesen lepusztulva. Az árok belső és külső íve mentén cölöplyukak sorakoznak. Feltehetően egy részük az árokrendszerhez tartozott.⁶ A rézkori gödörobjektumok közül a legtöbb a bolerázi csoporthoz tartozott, kevesebb a baden-péceli kultúrához, és elenyésző része a Balaton-Lasinja kultúrához.

A baden-péceli kultúra népessége inkább a domb északi részén települt meg. Földbe ásott házaik belső kemencéivel, kerámiaöntődékekkel letapasztva, valamint különböző rendeltetésű gödörobjektumaik kerültek elő, gazdag kerámiaanyagot.

A kora bronzkor és a középső bronzkor időszakából kevés gödörobjektum származik. Néhány objektum a Somogyvár-Vinkovci csoport gazdag leletanyagát tartalmazza. A középső bronzkorban a dombtető elsősorban temetkezés céljára használta az itt, illetve a szomszédos dombtetőn, a Deseda nyugati oldalán megtelepedő népesség.⁷

A dombtető nyugati szélén, észak-déli irányban, kb. 30 méter szélességben és 80 méter hosszan a dunántúli mészbetétes edények népének kultúrája egy nagy lélekszámú szórthamvasztásos és urnás temetője helyezkedett el. A temető északi vége az útépítők földmunkája során megsérült, mintegy 10–20 méteres sáv elpusztult. A temető sírszáma nagyobb volt az általunk feltártnál (feltehetően meghaladta a 200-at). 2000 őszén és 2001. év folyamán összesen több mint 180 sírt tártunk fel. A temetkezések 90 %-a szórthamvasztásos, s csak 10 %-a urnás. A máglyán elégetett halott maradványait egy ovális vagy kerekded gödörbe helyezték, körülrakták nagyméretű edények oldaltöredékeivel, s a hamvakra általában ÉK–DNy-i tájolással 2 sorban edényeket helyeztek, gyakran fenekükkel felfelé. Bizonyos szórthamvasztásos temetkezéseknél megfigyelhető, hogy a sírgödöröt a hamvak behelyezése előtt kiégették, illetve tüzet raktak benne. A sírgödör alja és fala finoman, rózsaszínesen átégett (pl. 204. és 253. sz. objektumok). Egy sír esetében a sír fenekét összetört edények oldaltöredékeivel borították, s így helyezték rá a hamvakat. A sírba helyezett edények száma 15–20 darabtól akár 100 darabig is terjedhet⁸ (l. tábla). A hamvak között gyakori a fémlelet: bronz ruhatűk, fibulák, bronz ruhadíszek maradványai, karperecek. Az 578. sz. sírban egy arany ékszer is előkerült. Kiemelkedő kettő szórthamvasztásos mészbetétes sír, amelyekben 2–2 darab madár alakú

5 Az ásátást Bárdos Edith vezette, munkatársként részt vettek Hansel Balázs, Somogyi Krisztina, Sipos Carmen és Marton Tibor régészek.

6 Hasonló körárkokat tártunk fel a közeli Kaposvárt elkerülő 61-es sz. út 12., 13., 14. számú lelőhelyein, ahol szintén a lapos dombháton helyezkedtek el. Bárdos 2000, 259.

7 Lásd 1. számú lelőhely, Somogyi Krisztina ásátása 1999-ben. Somogyi 2000.

8 Lásd 568. sz. sír, több mint 100 darab edénymelléklet.

I. tábla: Sírkerámiák az 568. sírból: 1. 34. edény, 2. 106. edény, 3. 37. edény, 4. 60. és 63. edény, 5. 16. edény, 6. 57. edény, 7. 67. edény, 8. 18. edény

II. tábla: Óskori orsógombok, spulni, mécses (?), agyagkanalak: 1. 2263. obj., az. sz.: 98/102.2263.44-45., 2. 987. obj., az. sz.: 98/102.987.82., 3. 1790. obj., az. sz.: 98/102.1790.18., 4. 1013. obj., az. sz.: nincs, 5. 1882. obj., az. sz.: 98/102.1882.130., 6. 1314. obj., az.sz.: 98/102.1314.500., 7. 1610. obj., az. sz.: 98/102.1610.43., 8. 1826. obj., az. sz.: 98/102.1826.112., 9. 1405. obj., az. sz.: 98/102.1405.26., 10. 1368. obj., az. sz.: 98/102.1368.335.

agyagcsörgő került elő (283. és 840. sz. objektumok) az edények között.

Az őskori leletek között nagy számban találunk megmunkált csontokat, csonteszközöket, pattintott és csiszolt kőanyagot, orsógombokat, agyagkanalakat, amiből néhányat be is mutatunk. (II–III. tábla)

A domb délnyugati részén egy 61×38 méteres területen egy *Árpád-kori* – nem templom körüli – temető került feltárássra, amit lejjebb részletesebben ismertetünk.

A domb délnyugati lejtőjén *középkori* településobjektumok helyezkednek el: földbeásott ház (1257. sz. objektum), szabadban lévő kemencék (74., 75., 1250., 1473., 1562. és 1723–25. sz. objektumok), valamint egy *késő középkori*, leégett agyagfalú ház maradványa (1485. sz. objektum), és különböző rendeltetésű árkok és gödörobjektumok (12–13. és 15–16. század). A leletek közül kiemelendő egy ép fazék, valamint egy kora újkori mázas agyagpipa (2–3. ábra).

A középkori település objektumai a nyugati lejtőn déli irányban, valamint a késő neolitik és rézkori település gödrei a déli kisajátítási határvonalon túl is folytatódnak a domb déli szélén.⁹

A kora Árpád-kori temető

A temetőben 197 sír került feltárássra, amelyekben 195 csontváz volt. Kettős temetkezés egy esetben fordult elő: az 518/a-b. sírokban feltehetően egy férfi és egy nő feküdt, a kezük össze volt kulcsolva. Három sírban (1642., 1651. és 3252. sírok) nem volt csontváz, ezek előre megásott sírgödörök lehetettek, amikbe nem temettek senkit, esetleg jelképes temetkezések. A sírok kb. negyede volt gyermeksírok. A sírok sírsorokba rendeződnek, azonban néhány sír – főleg a temető

2. ábra: Középkori fazék az ásatásról, 433. obj., az. sz.: 98/102.433.1. (Fotó: Varga Máté)

kerékített sarkú, téglalap alakú aknasírok voltak, négy sír esetében a fej felőli végénél cölöplyukat találtunk. Érdekes a 486. sír, amelyben az elhunyt gyermek lába alá egy egész téglát helyeztek.¹⁰ Több esetben koporsó nyomait figyeltük meg, valamint több csontváz elhelyezkedése alapján következtetni lehet egykori halotti lepel meglétére. Az elhunytakat háton fekvé, nyújtott testhelyzetben fektették a sírba. A karok a test mellett voltak vagy a medencére hajtották őket.

3. ábra: Kora újkori agyagpipa töredéke, 1257. obj., az. sz.: 98/102.1257.64. (Fotó: Varga Máté)

északnyugati részén – a sírsoroktól távolabb helyezkedik el. A temető egyrétegű, a sírok nem vágják egymást. Tájolásuk NyK-i, illetve DNY–ÉK-i, ellentétes tájolás egy esetben fordult elő (2244. sír). A sírok elég sekélyek voltak, főleg a gyereksírok, ezért sokukat bolygattak meg gépek, illetve szántás által. A sírok le-

A feltárt sírok kb. fele tartalmazott mellékletet. A mellékletek legnagyobb részét – a sírok harmadában – az ún. S-végű és a sima, nyitott végű karikák alkotják, amelyeket bronzból, ritkábban ezüstből vagy

⁹ Az ásatások a 2001-es év után nem folytatódtak, így a lelőhely déli része továbbra is feltáratlan.

¹⁰ Több temetkezésnél volt megfigyelhető, hogy a fejhez vagy lábhoz téglát tettek az 1970-es években feltárt, szintén a 61-es számú főút építése során előkerült középkori templom és a hozzá tartozó temetőjében. Bárdos 1978, 189.

III. tábla: Óskori csont- és kagylótárgyak: 1. 708. obj., az. sz.: 98/1012.708.206., 2. 229. obj., az. sz.: 98/102.229.1-3., 3. 1717. obj., az. sz.: 98/102.1717.55., 4. 758. obj., az. sz.: 98/102.758.3., 5. 714. obj., az. sz.: 98/102.714.26., 6. 1731. obj., az. sz.: 98/102.1731.26., 7. 802. obj., az. sz.: 98/102.802.169., 8. 1081. obj., az. sz.: 98/102.1081.102.

ón-ólom ötvözetből készítették. Gyakori melléklet még a gyűrű, a gyöngyök (többnyire ezüsthóliás hordó alakúak). Megemlítendő az 1645. sírban talált granulált díszítésű köves ezüstgyűrű, az 544. sír bronz honfoglalás kori kicsi csüngője secunder felhasználásban és az 1730. sír rombusz alakú nyílhegye. Vaskés mindössze egy sírból (1683. sír) került elő, amiben még egy bronzcsat volt mellékletként. Étel- vagy italmellékletet nem helyeztek egyik sírba sem.¹¹

A temető használatának idejét elsősorban az érem-mellékletek – halotti obulusok – alapján állapíthatjuk meg, amiből összesen 18 darabot helyeztek a sírokba. A halotti obulusok közül az első I. Szent István (1000–1038) két denára, amit Orseolo Péter (1038–1041, 1044–1046) egy denára követ. I. András királytól (1046–1060) 8 darab érme, míg Béla hercegtől (1048–1060) három darab érme maradt ránk. A temető záróverete Salamon király (1063–174) denára, további két érme pedig meghatározhatatlan.¹² István király pénzei a temető közepén helyezkednek el. Ezt a középső magot veszik körbe András és Béla uralkodók veretei. A temető északi szélén találjuk a legkésőbbi veretet, Salamon királyét. Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy a temetőt a 11. század első harmadában nyithatták meg, és az 1080-as években hagyhatták fel, de legkésőbb a 11. század végén.¹³ (4. ábra)

A temető korábban nem volt ismert, csupán a megelőző feltárás során került elő.¹⁴ Régebben az ilyen temetőket soros vagy köznépi temetőként nevezték, azonban mára ezeket az elnevezéseket már kevésbé szokás használni.¹⁵ Az ilyen jellegű temetőket legutóbb Kovács László vizsgálta, aki ezen sírmezőknek a falusi temetők elnevezését ajánlja. A kaposvári temető az ő rendszerében a VII. típusba lenne sorolható. Ebben a típusban találjuk a 11. századi falusi temetőket, és a temetőt használó közösség nem elköltözött vagy vándorolt, hanem valószínűleg már egy templom körüli temetőbe temetkezett tovább. Az ebbe a típusba sorolt temetőket többnyire érmekkel jól lehet keltezni, és a 10. század végén – 11. század elején nyitották meg őket, és leggyakrabban I. László idejében hagyták fel őket.¹⁶ Ebbe a típusba Kovács 38 temetőt sorolt, amelyek sírszáma 60–553 között mozog, és amik közül tíz a teljesen feltárt.¹⁷ Az itt feltárt temető azért is jelentős, mert a teljesen feltárt kora Árpád-kori temetők száma alig éri el a huszát.¹⁸

Árpád-kori településnyomok/leletek a közelben lévő lelőhelyek majd mindegyikén kerültek elő. Ezek egy része szintén a 61-es számú főút munkálatai során látta napvilágot, más lelőhelyek és leletek pedig korábbi ásatások vagy terepbejárások során. Árpád-kori (11–13. század) településnyomok kerültek elő a 12. és 14. számú lelőhelyeken is. Ez a két lelőhely – kiegészülve a 13. számú lelőhellyel – egy nagy lelőhely, ami a Deseda-pataktól nyugati irányban található egy dombháton, a 3. számú lelőhelytől délkeleti irányban.¹⁹ Az említett 3. számú lelőhelyen is találtak Árpád-kori településnyomokat²⁰, hasonlóan a 2. lelőhelytől nyugatra lévő, a domb túloldalán elhelyezkedő 1. lelőhelyhez. A 12–14. számú lelőhelyektől délkeletre szintén kerültek elő Árpád-kori és középkori településnyomok, valamint az előbbi korszakból salakok.²¹ A 3–6. számú lelőhelyektől keletre található nagy kiterjedésű lelőhelyen több korszak leletei megtalálhatóak, köztük Árpád-kori telep és salakmaradványok, újkori temető, valamint templom.²² Ettől a lelőhelytől délre szintén egy nagyobb lelőhely található, ahol középkori kemencére, Árpád-kori telepre és újkori temetőre utaló leleteket, valamint Árpád-kori salakokat találtak.²³ Az 1. számú lelőhelytől délre található Zaranyi-tábla I–II. lelőhelyeken – amik majdnem áttekenben vannak a 2. számú lelőhelyhez képest – szintén kerültek elő Árpád-kori leletek.²⁴ A 2. számú lelőhelytől északra, a Deseda-patak keleti partján található két lelőhely mindegyikén megfigyeltek Árpád-kori településnyomokat.²⁵ (1. ábra)

Az jól látható, hogy ez a terület minden korszakban ideális volt a megtelepedésre.²⁶ Közel volt egy vízfolyás, amit ma Deseda-patakként, illetve víztározóként ismerünk, de korábban más elnevezésekkel is illették. Az első katonai felmérésen bár szerepel a vízfolyás, de nevet nem találunk mellette. A második katonai felmérésen Toponárium-árok néven találjuk közvetlenül a lelőhely mellett, azonban ettől északra Berek néven látjuk. A harmadik katonai felmérésen Nagy-gáti-berek, ettől északra pedig a két ág neve: Szanai-árok és Vargaboni-árok. Tanulságos Gallina Zsolt térképe²⁷ is, amelyen a késő avar kori lelőhelyek (telep, temető, kohótelep), valamint az Árpád-kori kohótelepek feltüntetve. Ezen is megfigyelhetjük, hogy a késő avar korban és a kora Árpád-korban is sűrű benépesüléssel kell számolni ebben a térségben.

11 61-es út Kaposvárt elkerülő szakasza, 2. lelőhely, ásatási dokumentáció, RRM Régészeti Adattár ltsz: 1941.

12 Ezekon kívül egy - az 1937. sírban előkerült - ezüst érme jelenleg nincs meg.

13 A temető pontos datálása a leletanyag restaurálása, teljes feldolgozása, és a temetőelemzés után lesz lehetséges, amely munka jelenleg is folyik, és része lesz a „Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei” című sorozat Somogy megyei kötetének.

14 A feltárás során kiderült, hogy a temető területét korábban szántották, illetve több oszlopot és kábelt fektettek le, aminek következtében bolygatták a sírokat, ennek ellenére nem szereztünk tudomást a temetőről.

15 A témához lásd: Langó 2010, 445–450.

16 Kovács 2013, 519–521, 543.

17 Kovács 2013, 577–583, 2. táblázat 83–120. sorsszámú temetők

18 Egészen pontosan 17 temető: Langó 2010, 458. I. táblázat. Ennél sokkal több a részlegesen feltárt kora Árpád-kori temető, 33 db, Langó 2010, 458. II. táblázat

19 Bárdos 2000, 259–260., RégKut 1999, 214. A lelőhely azonosítója: 26762

20 Forrás: KÖH adatbázis, ahol a 3-6. számú lelőhelyek egyként vannak kezelve, a lelőhely azonosítója: 26753. Az ásatás előzetes jelentésében nem említene Árpád-kori leleteket, lásd: Gallina 2000, 252.

21 Forrás: KÖH adatbázis, a lelőhely azonosítója: 40167

22 Forrás: KÖH adatbázis, a lelőhely azonosítója: 40146. A lelőhely másik elnevezése is beszédes: Régitemető-domb.

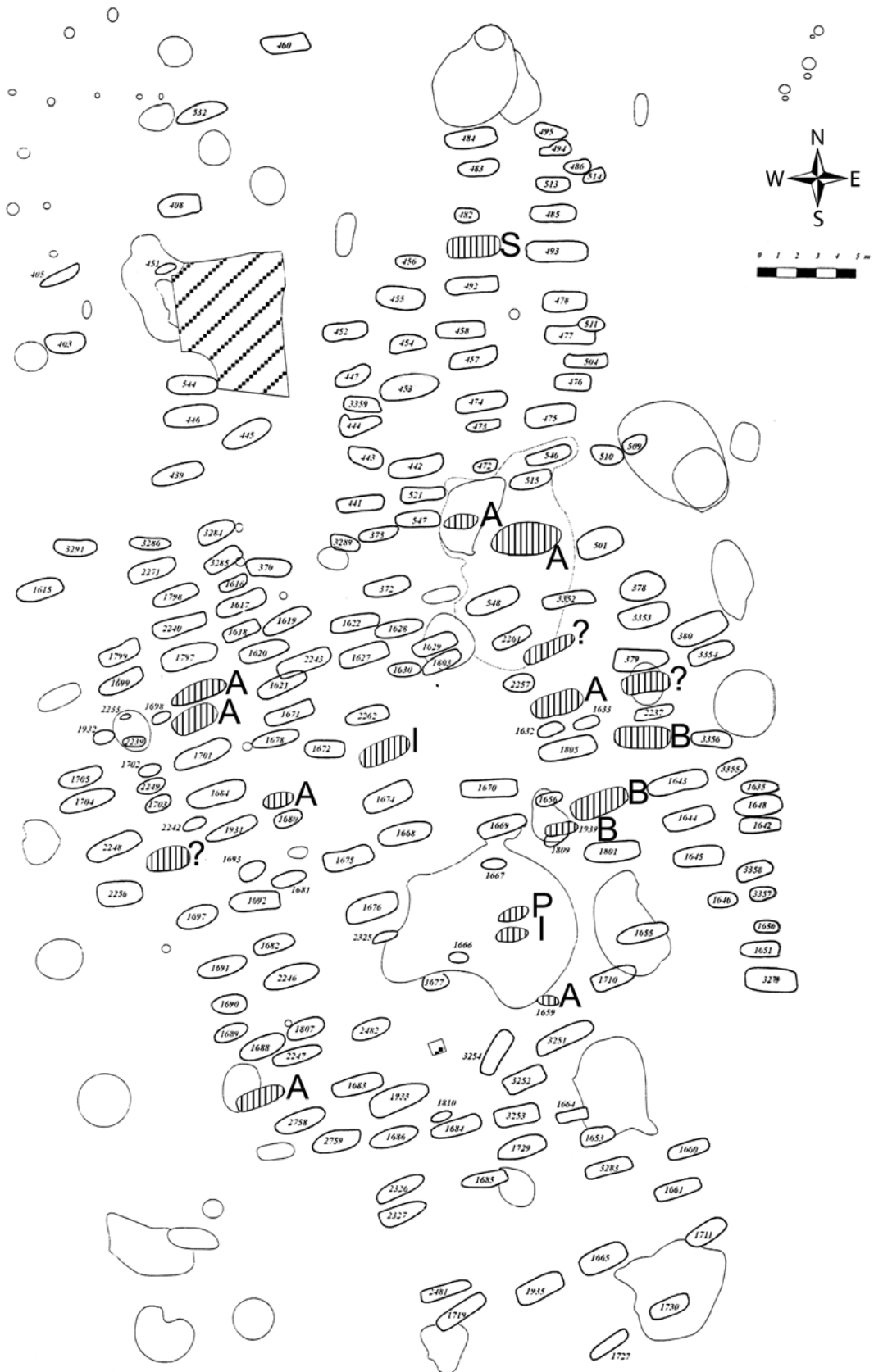
23 Forrás: KÖH adatbázis, a lelőhely azonosítója: 40147

24 Forrás: KÖH adatbázis, a lelőhelyek azonosítója: 40113, 40114

25 Forrás: KÖH adatbázis, a lelőhelyek azonosítója: 43495, 43516

26 A lelőhelytől nyugatra, a Deseda-patak túloldalán lévő 1. számú lelőhelyen szintén 9 korszak leleteit sikerült feltárni: neolitikum (dunántúli vonaldíszes kerámia), középső rézkor (Balaton-Lasinja kultúra), késő rézkor (baden-pécelyi kultúra), középső bronzkor (dunántúli mészbetétes edények népe), késő bronzkor (urnaezős kultúra), vaskor (kelta) római kor, népvándorlás kor (avar), középkor (12–15. század). Somogyi 2000, 245–246., a lelőhely azonosítója: 26751

27 Gallina 2002, 84, 16. kép

4. ábra: A temető térképe az előkerült érmékkel. I=István, P=Orseolo Péter, A=I. András, B=I. Béla, S=Salamon

Írott forrással nem rendelkezünk erre a területre vonatkozólag, hogy lakott lett volna a későbbi időkben, csak a későbbi, feltehetőleg késő középkori – esetleg Árpád-kori – eredetű települések maradtak meg napjainkra: Toponár, Zarany-pusztá, Fészerlak-pusztá.²⁸ Csánki Dezső szerint Toponárról az első adatok csak a 18. század elejéről ismertek, Fészerlak-pusztáról szintén nincs adatunk a középkorból. Zarany-pusztá jelentős hely lehetett a középkorban, és szerepel a 14. század eleji pápai tizedjegyzékben is. Toponár szomszédságában feküdt Apáti település, amelyet említ az 1332–37. évi pápai tizedjegyzék.²⁹ Györffy György szerint Toponár helyén az Árpád-korban Keszi falu volt, amit várjobbágyok lakhattak.³⁰ Az 2. számú lelőhelytől kb. 1–1,5 kilométerre délre feltárt középkori templomot és temetőt a kutatás Keszi faluval azonosítja.³¹ Jelenleg mi is azt gondoljuk a Kapos-folyótól északra lévő templom, temető és településrészlet lehetett azonos Keszi faluval, és a 2. lelőhelyen talált temetőt egyelőre

nem tudjuk, hogy mely település, illetve mely közösség használhatta. Elképzelhető, hogy a temetőbe több, a környéken elszórtan lakó kisebb közösség temetkezett, de annyi bizonyos, hogy a temetőt a 11. század végén felhagyják. Akik korábban ide temetkeztek, azok a későbbiekben beolvadtak valamelyik közeli településbe, és azután már azon temetőt használták. A környező települések nagy valószínűséggel a közeli kaposszentjakabi apátság birtokai közé tartozhattak, és az itt lakók szolgálonépi feladatokat is elláthattak. A két temető viszonyáról a feldolgozás, illetve összehasonlításuk után kaphatunk világosabb képet. A településtörténethez nagyban hozzájárulhatna, hogyha nem csak ezt a két temetőt tudnánk a történeti forrásokból ismert helynevekhez kötni, hanem a Kaposvár környéki többi 10–11. századi temetőt és települést – köztük a kaposszentjakabi apátság³² – feldolgozása is megtörténne.

28 Egyik települést sem találjuk meg Csánki Dezső történelmi földrajzában.

29 Csánki 1914, 167. Apáti falura lásd még Csánki 1894, 587.

30 Györffy 1975, 66.

31 Bárdos 1978, 203.

32 A kaposszentjakabi bencés apátság újabb – 2013-2014-ben végzett – ásatásai során egyre bizonyosabbá vált, hogy az 1061-ben alapított apátság előtt létezett egy korábbi templom is, amelyhez nagy valószínűséggel tartozott egy település is, esetleg egy udvarház. Molnár 2014.

Irodalom

- BÁRDOS E. 1978: Középkori templom és temető Kaposvár határában. – Somogyi Múzeumok Közleményei 14: 187-234.
- BÁRDOS E. 2000: Előzetes jelentés a 61-es főút Kaposvárt elkerülő szakaszán végzett régészeti feltárásokról (12., 13., 14., 4. sz. lelőhelyek). – Somogyi Múzeumok Közleményei 14: 259-268.
- CSÁNKI D. 1894: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. II. kötet, Budapest
- CSÁNKI D. 1914 (Szerk.): Magyarország vármegyéi és városai. Somogy vármegye. Budapest, é.n. (1914)
- GALLINA Zs. 2000: Előzetes jelentés a Kaposvárt elkerülő 61-es számú főút 2. és 3. lelőhelyének régészeti feltárásáról. – Somogyi Múzeumok Közleményei 14: 251-258.
- GALLINA Zs. 2002: Avar kori kohótelep Kaposvár-Fészerlakon. (Előzetes jelentés a Kaposvárt elkerülő 61-es számú főút 19. lelőhelyének feltárásáról). – Somogyi Múzeumok Közleményei 15: 75-85.
- GALLINA Zs. és SOMOGYI K. 2004a: Előzetes jelentés a Kaposvár - 61-es elkerülő út 36. számú lelőhelyén 2002-ben végzett megelőző feltárásról. – Somogyi Múzeumok Közleményei 16: 179-183.
- GALLINA Zs. és SOMOGYI K. 2004b: Előzetes jelentés a Kaposvár - 61-es elkerülő út 27. számú lelőhelyén 2002-ben végzett megelőző feltárásról. – Somogyi Múzeumok Közleményei 16: 185.
- GYÖRFFY Gy. 1975: Kaposvár az Árpád-korban. In: Kaposvár. Várostarténeti tanulmányok. Szerk: Kanyar József, Kaposvár, 63-73.
- KOVÁCS L. 2013: A Kárpát-medence honfoglalás és kora Árpád-kori szállási és falusi temetői. Kitekintéssel az előzményekre. Vázlat. In: A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei. Tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára. Szerk: Révész László és Wolf Mária, Szeged, 511-604.
- KÖLTŐ L. 2000: Régészeti feltárások a 61-es út Kaposvárt északról elkerülő szakaszán. – Somogyi Múzeumok Közleményei 14: 243-244.
- LANGÓ P. 2010: A kora Árpád-kori temetők kutatása. In: A középkor és a kora újkor régészete I. Szerk: Benkő Elek és Kovács Gyöngyi, Budapest, 445-472.
- MOLNÁR I. 2014: Rövid beszámoló a kaposszentjakabi apátság területén végzett újabb régészeti kutatásról. – Altum Castrum Online, 2014. (<http://archeologia.hu/content/archeologia/259/kaposszentjakab-molnar.pdf>)
- RÉGKUT 1999: Régészeti kutatások Magyarországon 1999. Szerk: Marton Erzsébet és Kisfaludi Júlia, Budapest, 2002.
- RÉGKUT 2000: Régészeti kutatások Magyarországon 2000. Szerk: Kisfaludi Júlia, Budapest, 2003.
- RÉGKUT 2001: Régészeti kutatások Magyarországon 2001. Szerk: Kisfaludi Júlia, Budapest, 2003.
- RÉGKUT 2002: Régészeti kutatások Magyarországon 2002. Szerk: Kisfaludi Júlia, Budapest, 2004.
- SOMOGYI K. 2000: Előzetes jelentés a Kaposvár-61-es út elkerülő szakasz 1. számú lelőhelyén végzett feltárásról. – Somogyi Múzeumok Közleményei 14: 245-249.
- SOMOGYI K. 2002: Előzetes jelentés a Kaposvár 61-es főút elkerülő szakaszának 9-10. és 36. sz. lelőhelyén 2000-2001-ben végzett megelőző régészeti feltárásáról. – Somogyi Múzeumok Közleményei 15: 37-40.
- SOMOGYI K. 2004: Előzetes jelentés a Kaposvár - 61-es elkerülő út 29. számú lelőhelyén, Kaposújlak-Várdomb-dűlőben 2002-ben végzett megelőző feltárásról. – Somogyi Múzeumok Közleményei 16: 165-178.

Bericht über die Ausgrabungen am Fundort Nr. 2. der Hauptverkehrsstrasse 61 neben Kaposvár

EDITH BÁRDOS & MÁTÉ VARGA

Die präventive Ausgrabungen der Hauptverkehrsstrasse 61 dauerten für mehrere Jahren. Unter anderen Fundorten in der Spuren des Weges vornehmen ist der Fundort Nr. 2., südlich von Toponár, am östlichen Ufer des Deseda Baches. Diese Umgebung war immer geeignet zum Einsiedeln, Beweis dafür ist, dass wir hier Funde von 9 Ären oder Kulturen gefunden haben, von Spätneolithikum bis zum Spätmittelalter. An der Fundort war eine große Menge von Brandgrabengräber und Urnenbestattungen des Kulturs der Transdanubischen Inkrustierten Keramik zu befinden, Archäologen hatten die Glück, mehr als 180 Gräber freizulegen. Die Verstorbenen wurden am Scheiterhaufen gebrannt, danach die Asche waren mit Keramikbeigabe – von 15–20 bis auf 100 Stücke – in einer runden Grabgrube angesetzt. Zwischen den Aschen waren die Metallartefakte vielmalig: Bronze-Gewandnadeln, Fibeln, Kleidungszubehören, und Armreife. In dem Grab 578. wurde auch ein Goldschmuck gefunden. Zwei Brandgrabengräber des Kulturs Inkrustierten Keramik sind hervorragend, in denen die Archäologen 2-2 Ton-Vogelrasseln gefunden haben.

Ein weiterer großer Erfolg ist, dass auch eine Frühe Árpád-Zeitliche Friedhof (gegründet im 11. Jahrhundert) mit 197 Gräber gefunden und ausgegraben wurde. Die Orientierung der Grablegungen war Westen-Osten, oder Südwesten-Nordosten. In mehreren Fällen haben wir Spuren von Sargen beobachtet, und die Lage der einigen Skeletten zeigen, dass einmal auch Leichentücher verwendet wurden. Hälfte aus den Gräbern enthielten Beigaben. Diese Beigaben (in der dritten von der Anzahl der Gräber) waren Kopfschmuckringe mit S-Schleife und in offenen Form, die aus Bronze, seltener Silber oder Zinn-Blei-Legierung erstellt wurden. Ringe und Perlen (meistens tonnenförmigen mit Silberfolie) traten auch oft auf. Die Zeit der Nutzung des Friedhofs kann zunächst auf der Grundlage der Münzen festgelegt werden, von diesen waren 18 in die Gräber abgestellt. Auf Grund aller diesen Fakten wir denken, dass der Friedhof wurde am Beginn des 11. Jahrhunderts gegründet, und wurde um 1080, spätestens am Ende des 11. Jahrhunderts verlassen. Der Bereich der Fundort war ein dicht besiedeltes Gebiet auch während der Zeit der Awaren und in der Zeit der frühesten Árpáden.